

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ગુજરાત વડી અદાલતમાં અમદાવાદ ખાતે

સ્પે. સીવીલ એપ્લીકેશન નંબર ૧૫૯૮૦/૨૦૧૨ની

મંજૂરી અને હસ્તાક્ષર માટે:

માનનીય શ્રી ન્યાયાધીશ એસ.આર. બ્રહ્મભટ્ટ અને માનનીય શ્રી ન્યાયાધીશ

ઝેડ.કે. સૈયદ

=====

૧	શું સ્થાનિક અખબારોના પત્રકારોને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી આપવામાં આવી શકે છે?	
૨	પત્રકારને રીફર કરવામાં આવશે કે નહીં?	
૩	શું માનનીય શ્રી ન્યાયમૂર્તિ ચુકાદાની ખરી નકલ જોવા માંગે છે?	

૪	શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણના અર્થઘટન અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈપણ આદેશ અંગે કાયદાના નોંધપાત્ર પ્રશ્નનો સમાવેશ થાય છે?	
૫.	શું તે સિવિલ જજને મોકલવાનું છે?	

=====

રામસિંગભાઈ(રામસંગભાઈ)જેરામભાઈ....અરજદાર વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય અને
૧....પ્રતિવાદીઓ

=====

હાજરી: અરજદાર તરફથી શ્રી ગુણવંત આર. ઠાકર, વકીલ, પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૧
તરફથી શ્રી હર્ષીલ શુક્લા, સહાયક સરકારી વકીલ, પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૨ માટે
નિયમની બજવણી થયેલ

=====

કોરમ: માનનીય શ્રી ન્યાયાધીશ એસ. આર. બ્રહ્મભટ્ટ અને માનનીય શ્રી

ન્યાયાધીશ ઝેડ. કે. સૈયદ

તારીખ : ૨૬/૦૮/૨૦૧૪

મૌખિક ચુકાદો (દ્વારા : માનનીય શ્રી ન્યાયમૂર્તિ એસ.આર. બ્રહ્મભટ્ટ)

૧. પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલોને સાંભળ્યા.

૨. અરજદાર દાવેદારે ભારતના બંધારણની કલમો ૨૨૬ અને ૨૨૭ હેઠળ રજૂ કરાયેલ આ અરજિના માધ્યમથી, પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૨ દ્વારા તા. ૩૦.૦૭.૨૦૧૨ના રોજ પસાર કરાયેલ તે આદેશને પડકારતાં આ અદાલતનો આશ્રય લીધો છે, જેના દ્વારા જમીન અધિગ્રહણ અધિનિયમ, ૧૮૮૪ની કલમ ૨૮-એ હેઠળ અરજદાર દ્વારા કરવામાં આવેલી અરજીને, સંક્ષિપ્તતા માટે જેને આગળ ‘અધિનિયમ’ તરીકે ઉલ્લેખવામાં આવ્યો છે, વિલંબિત હોવાનું કારણ દર્શાવીને નકારી કાઢવામાં આવી હતી, કારણ કે તે નિર્ધારિત ૯૦ દિવસની અવધિ પૂર્ણ થયા પછી દાખલ કરવામાં આવી હતી।

૩. આ અરજિ દાખલ થવા સુધી દોરી લાવતા સંક્ષિપ્ત તથ્યો, જેમ કે અરજિના સ્મૃતિપત્રમાંથી જાણી શકાય છે, નીચે મુજબ દર્શાવવાને પાત્ર છે.

૪. અરજદાર વિઠ્ઠલગઢ ગામ, તાલુકો લખતર, જિલ્લો-સુરેન્દ્રનગરના દાખલામાં સર્વે નં. ૫૮૬/૦૨ ધરાવતાં ૧ હેક્ટર-૩૮ આર-૬૧ ચો.મીટર વિસ્તારના મૂળ જમીનમાલિક હતા. અરજદારે રજૂ કર્યા મુજબ, સર્વે નં. ૫૮૬/૦૨ની ૧ હેક્ટર ૩૦ આર ૮૩ ચો.મીટર વિસ્તારની જમીનનો સોરાષ્ટ્ર શાખા કેનાલના નિર્માણના હેતુસર પ્રતિવાદી નં. ૨ એટલે કે વિશેષ જમીન સંપાદન અધિકારી (નર્મદા પ્રકલ્પ), યુનિટ-૧, સુરેન્દ્રનગર દ્વારા સંપાદન કરવામાં આવ્યો હતો, જે એલ.એ.ક્યુ. કેસ નં. ૧૩૯ ઓફ ૧૯૯૨માં આવરી લેવાયેલ છે. અધિનિયમની કલમ ૧૧ હેઠળનો એવોર્ડ ૦૩.૧૧.૧૯૯૫ના રોજ જાહેર કરવામાં આવ્યો હતો અને અધિનિયમની કલમ ૧૨(૨) હેઠળની નોટિસ અરજદારને

૩૦.૦૩.૧૯૯૬ના રોજ આપીને અરજદારને પાત્ર વળતર દર્શાવવામાં આવ્યું હતું. અરજદારે પરિચ્છેદ નં. ૩.૨, ૩.૩, ૩.૪ અને ૩.૫માં નીચે મુજબના નિવેદનો કર્યા છે, જે સંપાદનની બાબતમાં થયેલા વિકાસ અને ઘટનાઓ દર્શાવે છે.

પરિચ્છેદ ૩.૨:—અરજદાર કહે છે કે ઉપર પરિચ્છેદ—૩.૧ માં ઉલ્લેખિત મુજબ અરજદાર રમસંગભાઈ જેરામભાઈ ઉક્ત જમીનના માલિક તથા કબજેદાર છે અને ઉપરોક્ત જમીન સર્વે નં. ૫૮૬/૦૨ પૈકીની જમીન, જેનો વિસ્તાર ૧ હેક્ટર ૩૦ આર ૮૩ ચો.મીટર છે, તે સૌરાષ્ટ્ર શાખા નહેરનાબાંધકામના હેતુસર પ્રતિવાદી નં.૨—વિશેષ જમીન સંપાદન અધિકારી (નર્મદા પ્રોજેક્ટ), યુનિટ નં.૧, સુરેન્દ્રનગર દ્વારા સંપાદિત કરવામાં આવી હતી, જે ૧૯૯૨ ના એલ.એ.ક્યૂ. કેસ નં. ૧૩૯ હેઠળ આવરી લેવામાં આવેલ છે. પ્રતિવાદી નં.૨ સત્તાધિકારીએ ૧૯૯૨ ના એલ.એ.ક્યૂ. કેસ નં. ૧૩૯ માં જમીન સંપાદન અધિનિયમ, ૧૯૮૪ ની કલમ ૧૧ હેઠળ ૦૩.૧૧.૧૯૯૫ ના રોજ એવોર્ડ જાહેર કર્યો હતો. તે મુજબ, વિશેષ જમીન સંપાદન અધિકારી (નર્મદા પ્રોજેક્ટ), યુનિટ—૧૧, એલિસબ્રિજ, અમદાવાદે જમીન સંપાદન અધિનિયમ, ૧૯૮૪ ની કલમ ૧૨(૨) ની જોગવાઈઓ હેઠળ અરજદારને ૩૦.૦૩.૧૯૯૬ ના રોજ નોટિસ જારી કરી હતી અને નક્કી કર્યું હતું કે અરજદાર પ્રશ્નાસ્પદ જમીન માટે રૂપિયા ૧૭,૦૦૪.૩૮/— પૈસાની વળતર રકમ મેળવવા હકદાર છે. નોંધપાત્ર છે કે અધિનિયમની કલમ

૧૨(૨) હેઠળ પ્રતિવાદી નં.૨ દ્વારા જારી કરવામાં આવેલી નોટિસ મુજબ પ્રશ્નાસ્પદ જમીન સિંચાઈયુક્ત જમીન છે.

પરિચ્છેદ ૩.૩:— અરજદાર જણાવે છે કે પ્રતિવાદી નં.૨ સત્તાએ જમીન સંપાદન અધિનિયમની કલમ ૪ હેઠળની જાહેરનોટિસ તા. ૦૩.૦૯.૧૯૯૨ના રોજ સત્તાવાર ગઝેટમાં પ્રકાશિત કરી હતી અને અધિનિયમની કલમ ૬ હેઠળની જાહેરનોટિસ તા. ૧૨.૧૦.૧૯૯૩ના રોજ પ્રકાશિત કરવામાં આવી હતી. વિશેષ જમીન સંપાદન અધિકારીએ તા. ૦૩.૧૧.૧૯૯૫ના રોજ એવોર્ડ પસાર કરીને દાવેદારોને સિંચાઈવાળી જમીન માટે પ્રતિ ચો.મીટર રૂ.૦.૯૭ પૈસા અને બિન-સિંચાઈવાળી જમીન માટે પ્રતિ ચો.મીટર રૂ.૦.૬૫ પૈસા ના દરે વળતર આપવાની ઓફર કરી હતી. જમીન સંદર્ભ કેસ નં.૩૬૪/૧૯૯૭ થી ૩૬૯/૧૯૯૭ના દાવેદારોનું એવું માનવું હતું કે વિશેષ જમીન સંપાદન અધિકારી દ્વારા કરવામાં આવેલી વળતરની ઓફર સંપૂર્ણપણે અપૂરતી હતી. તેથી, તેમણે અધિનિયમની કલમ ૧૮ હેઠળ અરજીઓ રજૂ કરીને વિશેષ જમીન સંપાદન અધિકારીને તેમના કેસો, તેમને ચૂકવવાપાત્ર વળતરની ન્યાયસંગત રકમના નિર્ધારણના હેતુસર, સક્ષમ અદાલતમાં સંદર્ભિત કરવા જણાવ્યું હતું. તે મુજબ, સુરેન્દ્રનગરની જિલ્લા અદાલતમાં સંદર્ભો કરવામાં આવ્યા, જ્યાં તેઓ જમીન સંદર્ભ કેસ નં.૩૬૪/૯૭ થી ૩૬૯/૯૭ તરીકે નોંધાયા હતા. ઉપરોક્ત તમામ જમીન સંદર્ભોનું સુરેન્દ્રનગરની સંદર્ભ અદાલતના વિદ્વાન ન્યાયાધીશે

એકત્રીકરણ કર્યું હતું અને સામાન્ય પુરાવાઓ નોંધવામાં આવ્યા હતા. તમામ સંદર્ભ કેસોનો નિકાલ તા. ના સામાન્ય એવોર્ડ દ્વારા કરવામાં આવ્યો હતો

૨૦.૧૦.૨૦૦૪.

પરિચ્છેદ ૩.૪:— અરજદાર રજૂ કરે છે કે વિશેષ જમીન સંપાદન અધિકારીએ જમીન સંપાદન અધિનિયમ, ૧૮૯૪ ની કલમ ૫૪ તથા દીવાની કાર્યવાહી સંહિતા, ૧૯૦૮ ની કલમ ૯૬ સાથે વાંચીને, સુરેન્દ્રનગરના વિદ્વાન નાગરિક ન્યાયાધીશ (એસ.ડી.) દ્વારા જમીન સંદર્ભ કેસ ક્રમાંક ૩૬૪/૯૭ થી ૩૬૯/૯૭ માં તા. ૨૦.૧૦.૨૦૦૪ના રોજ આપવામાં આવેલ સામાન્ય ચુકાદા અને એવોર્ડ વિરુદ્ધ, ગુજરાત વડી અદાલત સમક્ષ પ્રથમ અપીલ ક્રમાંક ૨૬૬૫ થી ૨૬૭૦ સન ૨૦૦૬ દાખલ કરી હતી. નોંધપાત્ર છે કે પ્રથમ અપીલ ક્રમાંક ૨૬૬૫ થી ૨૬૭૦ સન ૨૦૦૬ આ અદાલતની ખંડપીઠ સમક્ષ તા. ૧૬.૦૧.૨૦૦૭ના રોજ અંતિમ સુનાવણી માટે રજૂ કરવામાં આવી હતી. આ અદાલતે તા. ૨૦.૧૦.૨૦૦૪ના સામાન્ય ચુકાદા અને આદેશમાં ફેરફાર કરીને જમીન સંદર્ભ કેસ ક્રમાંક ૩૬૪/૯૭ થી ૩૬૮/૯૭ વિષયક વિવાદનો નિર્ણય કર્યો હતો અને એવો ઠરાવ કર્યો હતો કે જમીન સંદર્ભ કેસ ક્રમાંક ૩૬૪/૯૭ થી ૩૬૮/૯૭નો વિષય બનેલી સંપાદિત જમીનો માટે તમામ દાવેદારોને મળીને પ્રતિ મીટર રૂ. ૧૩ ના દરે વળતર મેળવવાનો હક રહેશે. ચુકાદાના પરિચ્છેદ-૧૦ અને ૧૧ માં આ અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે:

“૧૦. ઉપરોક્ત કારણોને આધારે, તમામ અપીલો અંશતઃ મંજૂર થાય છે. સુરેન્દ્રનગરના નાગરિક ન્યાયાધીશ (એસ.ડી.) દ્વારા જમીન સંદર્ભ કેસ ક્રમાંક ૩૬૩/૯૭ થી ૩૬૮/૯૭ માં તા. ૨૦ ઓક્ટોબર, ૨૦૦૪ ના રોજ આપવામાં આવેલ સંયુક્ત ચુકાદો અને એવોર્ડ, જેના દ્વારા દાવેદારોને સિંચિત જમીન માટે પ્રતિ ચોરસ મીટર રૂપિયા ૧૫.૦૨ પૈસા તથા અસિંચિત જમીન માટે પ્રતિ ચોરસ મીટર રૂપિયા ૫.૩૫ પૈસા ના દરે વધારાનું વળતર આપવામાં આવ્યું હતું, જે તેમને વિશેષ જમીન અધિગ્રહણ અધિકારીએ તા. ૩ નવેમ્બર, ૧૯૯૫ ના પોતાનો એવોર્ડ દ્વારા સિંચિત જમીન માટે પ્રતિ ચોરસ મીટર રૂપિયા ૦.૯૭ પૈસા તથા અસિંચિત જમીન માટે પ્રતિ ચોરસ મીટર રૂપિયા ૦.૬૫ પૈસા ના દરે આપેલા વળતર ઉપરાંત હતું, તે હેતુસર અહીં સુધારવામાં આવે છે અને એવો નિષ્કર્ષ નોંધવામાં આવે છે કે જમીન સંદર્ભ કેસ ક્રમાંક ૩૬૪/૯૭ થી ૩૬૮/૯૭ ના વિષયરૂપે રહેલી અધિગ્રહિત જમીનો માટે તમામ દાવેદારો કુલ મળીને પ્રતિ ચોરસ મીટર રૂપિયા ૧૩/- ના દરે વળતર મેળવવા હકદાર રહેશે. પડકારાયેલ એવોર્ડ દ્વારા દાવેદારોને આપવામાં આવેલા અન્ય લાભોમાં કોઈપણ પ્રકારનો હસ્તક્ષેપ કરવામાં આવતો નથી અને તે અહીંથી પુષ્ટિ કરવામાં આવે છે. ઉપર દર્શાવેલ મર્યાદામાં અપીલો મંજૂર કરવામાં આવે છે. ખર્ચ અંગે કોઈ આદેશ રહેશે નહીં. નોંધણી શાખાને આ ચુકાદાની શરતો મુજબ ડિકી તૈયાર કરવા નિર્દેશ આપવામાં આવે છે.

૧૧. ઉદ્દેખનીય છે કે જમીન સંદર્ભ કેસ ક્રમાંક ૩૬૯/૯૭માંથી ઉદ્ભવેલ પ્રથમ અપીલ ક્રમાંક ૨૬૭૦/૨૦૦૬નો આ અપીલો સાથે નિર્ણય કરવામાં આવ્યો નથી, કારણ કે તે ભિન્ન આધાર અને ભિન્ન પુરાવા પર આધારિત છે. તેથી, સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે કે આ અપીલોમાં આપવામાં આવેલ ચુકાદો પ્રથમ અપીલ ક્રમાંક ૨૬૭૦/૨૦૦૬ને નિયંત્રિત કરશે નહીં અને તેનો નિર્ણય તેના પોતાના ગુણદોષના આધારે કરવો પડશે.” પરિચ્છેદ ૩.૫:— અરજદાર જણાવે છે કે પ્રથમ અપીલ ક્રમાંક ૨૬૭૦/૨૦૦૬ આ વડી અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠ સમક્ષ ૦૭.૦૨.૨૦૧૨ના રોજ અંતિમ સુનાવણી માટે મુકવામાં આવી હતી અને આ વડી અદાલતે ચુકાદાના પરિચ્છેદ-૬, ૭ અને ૮માં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

“૬. જીવાભાઈ સોંડાભાઈ અને અન્યના કેસમાં (પ્રથમ અપીલ નં. ૨૬૬૫ થી ૨૬૬૯/૨૦૦૬) વિભાગીય ખંડપીઠે સિંચિત જમીનો માટે દર વર્ષે એકથી વધુ પાક સ્વીકારી ઉપજ પદ્ધતિ લાગુ કરી હોત, તો વર્તમાન કેસમાં પરિસ્થિતિ મૂળભૂત રીતે ભિન્ન હોત. તેમ છતાં, જેમ નોંધવામાં આવ્યું છે તેમ, વિભાગીય ખંડપીઠે દર વર્ષે માત્ર એક પાક અપનાવી ઉપજ પદ્ધતિ લાગુ કરી હતી. નિશ્ચિતરૂપે, અમે આ હકીકતથી અવગત છીએ કે સિંચિત જમીનો વધુ સારો પાક આપે, કારણ કે તે મોટા પ્રમાણમાં અનિશ્ચિત ચોમાસાની અનિયમિતતાઓને દૂર કરે છે. તેમ છતાં, જ્યારે અગાઉના કેસોમાં વિભાગીય ખંડપીઠની સમગ્ર ગણતરી સિંચિત જમીનો માટે પણ એક જ પાકના આધારે હતી, ત્યારે વર્તમાન જમીન સંદર્ભ કેસમાં, જેમાં અસિંચિત જમીનના અધિગ્રહણનો પ્રશ્ન છે, સંદર્ભ અદાલતે

નિર્ધારિત કરેલ વળતર વધુ ઘટાડવા માટે અમને કોઈ અવકાશ દેખાતો નથી. સ્મરણાર્થે, જમીન સંદર્ભ અદાલતે એવી અસિંચિત જમીનો માટે વિશેષ ભૂઅધિગ્રહણ અધિકારીએ પ્રતિ ચો.મી. રૂપિયા ૦.૬૫ પૈસા મંજૂર કર્યા હતા તેને ધ્યાનમાં રાખી, પ્રતિ ચો.મી. રૂપિયા ૫.૩૫ના દરે વધારાનું વળતર, અથવા કુલ મળીને પ્રતિ ચો.મી. રૂપિયા ૬/- મંજૂર કર્યું હતું. આ દર સિંચિત જમીનો માટે વિભાગીય ખંડપીઠે અપનાવેલા પ્રતિ ચો.મી. રૂપિયા ૧૩/- ના દર સાથે પૂરતો સરખાવાય એવો છે.

૭. અમને કોઈ ઘટાડાની કોઈ સંભાવના જણાતી નથી. બંને મામલાઓની તુલના કરતાં, એ જ વિસ્તારની અને એ જ જાહેરનામા હેઠળ અધિગ્રહિત થયેલી જમીનોના મામલે વિભાગીય ખંડપીઠે સિંચિત જમીનો માટે પ્રતિ ચોરસ મીટર રૂ. ૧૩/- મંજૂર કર્યા હતા. વર્તમાન મામલામાં, સંદર્ભ અદાલતના એવોર્ડને યથાવત્ રાખ્યા પછી પણ, અસિંચિત જમીનના માલિકને પ્રતિ ચોરસ મીટર રૂ. ૬/-ના દરે વળતર મળશે; ઉત્પાદન પદ્ધતિ લાગુ પાડીએ તો પણ, કોઈ ઘટાડો ન્યાયસંગત ઠરી શકે નહીં.

૮. પરિણામે, અપીલ નામંજૂર કરવામાં આવે છે.”

આ રીતે, નિર્ણય આપવામાં આવ્યા પછી તેમાં

પ્રથમ અપીલ ક્રમાંક ૨૬૭૦ સન ૨૦૦૬ માં ૦૭.૦૨.૨૦૧૨ ના રોજ, અરજદારે અધિનિયમની કલમ ૨૮-એ હેઠળ અરજી રજૂ કરી

૧૯.૦૪.૨૦૧૨ અને તેના આધારે એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે ૯૦ દિવસની અવધિ પૂર્ણ થઈ નહોતી, તેમ છતાં સંબંધિત પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૨ એ એવોર્ડના ૯૦ દિવસની અંદર તે દાખલ કરવામાં આવેલ ન હોવાનું કારણ દર્શાવી તેને નામંજૂર કર્યું, જેના પર નિર્ભરતા મૂકવામાં આવી હતી. તે ૨૦.૧૦.૨૦૦૪ના રોજ અપાયું હતું.

૫. અરજદાર તરફથી હાજર વિદ્વાન વકીલે, એ.આઈ.આર. ૧૯૯૫ સર્વોચ્ચ અદાલત ૨૨૫૯ માં અહેવાલિત યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, વિ. પ્રદીપ કુમારી અને અન્યના કેસમાં આવેલા નિર્ણય પર આધાર રાખી દલીલ કરી કે કલમ ૨૮-એ મુજબ એવોર્ડના આધારે પુનઃનિર્ધારણ માટે અરજી કરવી અનુમત છે અને ૯૦ દિવસની અવધિની ગણતરી આ અદાલતે તા. ૨૦.૧૦.૨૦૦૪ના એવોર્ડને વિચારમાં લઈને અપીલમાં પોતાનો નિર્ણય આપ્યો તે તારીખથી થવી જોઈતી હતી. તે જ આધાર પર પુનઃનિર્ધારણ માગવામાં આવ્યું હતું. તેથી, પ્રદીપ કુમારી (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે કરેલા અવલોકનો અને પ્રતિપાદિત કાનૂન મર્યાદાની અવધિ વિચારતી વખતે સંબંધિત સત્તાવાળાએ ધ્યાનમાં લેવા યોગ્ય હતા. સત્તાવાળાએ ભૂલ કરી છે અને તેથી પડકારાયેલ આદેશ રદ કરવામાં આવવો જરૂરી છે.

૬. અરજદાર તરફથી વિદ્વાન વકીલે આ અદાલતનું ધ્યાન યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. મુનશી રામ (ડી) લિગલ રિપ્રેઝેન્ટેટિવ્સ દ્વારા અને અન્ય, જેનો અહેવાલ એ.આઈ.આર. ૨૦૦૬ સર્વોચ્ચ અદાલત ૧૭૧૬માં પ્રકાશિત થયો છે, તે કેસના

નિર્ણય તરફ દોર્યું અને દલીલ કરી કે ખંડપીઠે નિર્વિવાદ શબ્દોમાં જણાવ્યું છે કે જે એવોર્ડના આધારે પુનઃનિર્ધારણ માંગવામાં આવે છે, તેને તે જ સ્વરૂપે માનવો જોઈએ જેમાં તે ઉચ્ચતર અદાલત દ્વારા સુધારાયેલો છે, કારણ કે અન્ય કોઈ દૃષ્ટિકોણ અન્યાયી અને અયોગ્ય ગણાશે.

૭. અરજદારના વિદ્વાન વકીલે પ્રદીપ કુમારી (ઉપરોક્ત)ના કેસમાં કરાયેલા અવલોકનો તરફ આ અદાલતનું ધ્યાન દોર્યું અને રજૂઆત કરી કે આ અવલોકનોને કોઈપણ અદાલતે ન તો સંકુચિત કર્યા છે અને ન તો નામંજૂર કર્યા છે, અને ઉક્ત ચુકાદો નામંજૂર કરવામાં આવ્યો છે અથવા સંકુચિત કરવામાં આવ્યો છે એવી રજૂઆત આગળ ધપાવવી એક ભ્રાંતિ છે. ઉપરોક્ત પ્રદીપ કુમારીના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના જોસે એન્ટોનિયો કુઝ ડોસ આર. રોડ્રિગુએસે અને અન્ય, વિ. જમીન સંપાદન કલેક્ટર અને અન્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૯૭ સર્વોચ્ચ અદાલત ૧૯૧૫(૧) માં અહેવાલિત નિર્ણયના આધારે વિદ્વાન એ.જી.પી. દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલ આ દલીલનો જવાબ આપવા માટે કે પુનઃનિર્ધારણ માગવા માટે આધારરૂપ બનતો નિર્ણય અથવા કરાવવાનો માંગવામાં આવેલ સંદર્ભ મર્યાદા અવધિનો વિસ્તાર કરતો નથી, અરજદારના વકીલ દ્વારા એવો જવાબ આપવામાં આવ્યો કે આ ચુકાદો એવું અનુપાત સિદ્ધાંત પ્રતિપાદિત કરતો હોવાનું કહી શકાય નહીં, જે રીતે રાજ્ય તરફથી તે રજૂઆત આગળ ધપાવવામાં આવે છે. હકીકતમાં, પ્રદીપ કુમારી (ઉપરોક્ત)માં આપવામાં આવેલ નિર્ણય સમયની દૃષ્ટિએ અગાઉનો હતો અને મર્યાદા તથા

મર્યાદા અવધિની ગણતરીના પાસાને લગતા હદ સુધી તેમાં કોઈ ફેરફાર કરવામાં આવ્યો નથી. અરજદારના વિદ્વાન વકીલની રજૂઆત મુજબ, જોસે એન્ટોનિયો (ઉપરોક્ત)ના કેસમાં રાજ્ય તરફથી મૂકાયેલ આધાર એ રજૂઆત આગળ ધપાવવા માટે ટકાઉ નથી કે મર્યાદા અવધિ માત્ર સંદર્ભની તારીખથી જ, અર્થાત્ ૨૦.૧૦.૨૦૦૪થી જ, ચલશે.

૮. અરજદાર તરફના વિદ્વાન વકીલે વિદ્વાન એ.જી.પી. દ્વારા આધારિત નિર્ણય તરફ આ અદાલતનું ધ્યાન દોર્યું અને રજૂઆત કરી કે પ્રદીપ કુમારી (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં અદાલતે કરેલી ટિપ્પણીઓનું તથા જેનું અનુસરણ મુનશી રામ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં કરવામાં આવ્યું છે તેનું સાદું અને સરળ વાચન કરતાં, અન્ય અર્થઘટન અનાવશ્યક ગણાય, અને તેથી અદાલત એવો નિષ્કર્ષ કરે કે હાલના કેસમાં મર્યાદા ૨૦.૧૦.૨૦૦૪ થી નહીં પરંતુ ૦૭.૦૨.૨૦૧૨ થી શરૂ થઈ હોવાનું માનવામાં આવવું જોઈએ, જેમ અધિકારીએ અધિનિયમની કલમ ૨૮-એ હેઠળ પુનઃનિર્ધારણ માટેની અરજી નામંજૂર કરવા માટે પ્રતિપાદિત કરવાનો પ્રયાસ કર્યો છે.

૯. અરજદાર તરફથી હાજર વિદ્વાન વકીલે, (૨૦૧૩) ૩ સર્વોચ્ચ અદાલત કેસિસ ૬૩ માં અહેવાલિત સ્ટેટ ઓફ અસામ વિ. રીપા શર્મા ના પ્રકરણમાં આપેલા નિર્ણય પર આધાર રાખીને, દલીલ કરી કે સંવિધાનની કલમ ૧૪૧ હેઠળ પ્રતિપાદિત પૂર્વનિર્ણયના સિદ્ધાંત પરથી એ પણ સૂચિત થાય છે કે અદાલતની સમશક્તિ પીઠોના અગાઉના ચુકાદાની અવગણના કરીને આપેલો

ચુકાદો પર ઈન્ક્યુરિયમ ગણાશે અને તેથી, હાલના પ્રકરણમાં, પ્રદીપ કુમારી નો ચુકાદો કોઈપણ અનુવર્તી વિશાળ પીઠ દ્વારા મર્યાદિત કરવામાં આવ્યો નથી કે નામંજૂર કરવામાં આવ્યો નથી, તેથી તે જ કાયદાકીય ક્ષેત્રને શાસિત કરતો માનવાનો અને તે આધારે એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે મર્યાદાકાળની અવધિ ૨૦.૧૦.૨૦૦૪ થી સંપૂર્ણ રીતે ગણવામાં પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૨ નો નિર્ણય ગેરકાયદેસર છે અને તેને રદ કરવો આવશ્યક છે.

૧૦. અરજદાર તરફથી વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી કે પ્રદીપ કુમારીના મામલામાં ચુકાદો ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠ દ્વારા આપવામાં આવ્યો હતો અને આ સમક્ષ ખંડપીઠ હોવાને કારણે, સ્થાપિત કરાયેલા કાનૂનથી કોઈ ભિન્નતા કરી શકાતી નહોતી અને તેથી સ્ટેટ ઓફ આસામ વિ. રિપા શર્મા (સુપ્રા) ના મામલામાં આપેલ નિર્ણય પર આધાર રાખીને એવો દાવો કરવામાં આવ્યો કે તેને બાંયધરીપૂર્વ દાખલા તરીકે માનવો જોઈએ.

૧૧. વિદ્વાન એ.જી.પી.એ રજૂઆત કરી હતી કે પ્રદીપ કુમારી (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં તેમજ જોસે એન્ટોનિયો કુઝ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં અપાયેલ નિર્ણયનું સૂક્ષ્મપણે વાચન કરવામાં આવે તો તે ભરપૂર રીતે સ્પષ્ટ થઈ આવે છે કે અરજદાર તરફથી પ્રતિપાદિત કરવાની કોશિશ કરાયેલ દલીલ ભ્રાંત ધારણાવાળી છે અને તેને નકારી કાઢવી જરૂરી છે.

૧૨. વિદ્વાન એ.જી.પી.એ આ અદાલતનું ધ્યાન પ્રદીપ કુમારીના કેસમાં કરવામાં આવેલા અવલોકનો તરફ દોર્યું અને રજૂઆત કરી કે તે અવલોકનોને મર્યાદાની અવધિ વધારવા બાબતે અરજદારની તરફેથી રજૂ કરાયેલા તર્કને સમર્થન આપતા કહી શકાય નહીં. વધુમાં રજૂ કરવામાં આવ્યું કે જોસે એન્ટોનિયો કુઝ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે આ પાસાં અંગે સ્પષ્ટ શબ્દોમાં વિચાર કર્યો છે, જે અદાલત દ્વારા પરિણેદ ક્રમાંક ૩, ૪, ૫ અને ૬ માં કરાયેલા અવલોકનો પરથી જોઈ શકાય છે. ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠને હકીકતમાં પ્રદીપ કુમારીના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતની બીજી ખંડપીઠ દ્વારા આપવામાં આવેલ નિર્ણયની જાણ હતી અને તે અંગે અવગત કરવામાં આવી હતી અને તેથી, કાયદાના આ ૪ પાસાં અંગે સમબળ ધરાવતી અનુવર્તી નિર્ણયપ્રક્રિયા અનુસરવા યોગ્ય નહીંર છે. જોસે એન્ટોનિયો કુઝ (ઉપરોક્ત) નો કેસ એવો કેસ છે જેમાં અપીલી અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલ નિર્ણય અંગે સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા વિશિષ્ટ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું અને તેથી, હાલ હાથ ધરાયેલા મુદ્દાઓના પરીક્ષણ માટે તે ચુકાદો માર્ગદર્શક પરિબળ ગણાશે.

૧૩. વિદ્વાન એ.જી.પી.એ આ અદાલતનું ધ્યાન યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા એન્ડ અનધર વિ. હંસોલી દેવી એન્ડ અધર્સ, જેનો ઉલ્લેખ (૨૦૧૦) ૧૫ સુપ્રીમ કોર્ટ કેસિસ ૪૮૩ માં કરવામાં આવ્યો છે, તે મામલામાં સર્વોચ્ચ અદાલતે આપેલા નિર્ણય તરફ દોર્યું અને રજૂઆત કરી કે આ ચુકાદો સમયક્રમના દૃષ્ટિએ અનુવર્તી ચુકાદો છે, જેમાં પણ જોસે એન્ટોનિયો કુઝ (ઉપરોક્ત) ના મામલા પર આધાર

રાખીને સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું છે કે જે નિર્ણયને પુનઃનિર્ધારણનો આધાર બનાવવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવે છે, તે મર્યાદા અવધિને વિસ્તૃત કરતો નથી. હંસોલી દેવી (ઉપરોક્ત) ના મામલામાં તાજેતરનો ચુકાદો વર્ષ ૨૦૧૦ માં આપવામાં આવ્યો છે, જે આ ક્ષેત્રને સંચાલિત કરી શકે છે અને તેથી અરજદાર પક્ષના વકીલ તરફથી જોસે એન્ટોનિયો કુઝ (ઉપરોક્ત) નો મામલો લાગુ પડતો નથી એવી વ્યાખ્યા કરવાનો તથા પ્રદીપ કુમારી (ઉપરોક્ત) ના ચુકાદામાં જેટલું વજન છે તેનાથી વધુ વજન તેને આપવાનો પ્રયાસ અરજદારના પક્ષને કોઈ પણ રીતે સહાયરૂપ થઈ શકે તેમ નથી.

૧૪. વિદ્વાન એ.જી.પી.એ રજૂઆત કરી કે મુનશી રામ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આવેલ ચુકાદામાં જોસે એન્ટોનિયો કુઝના કેસની વિગતવાર ચર્ચા કરવામાં આવી નથી, જ્યારે તે વિશાળ પીઠ દ્વારા ઉચ્ચારવામાં આવ્યો હતો; અને જો અરજદાર તરફથી બારમાં ઉલ્લેખિત રીપા શર્મા (ઉપરોક્ત) ના કેસના નિર્ણય પર નજર કરવામાં આવે, તો તે સિદ્ધાંતના આધારે પણ, વર્તમાન કેસ જેટલી હદ સુધી જોસે એન્ટોનિયો કુઝમાં કરવામાં આવેલા અવલોકનો જ પ્રભાવી રહેશે અને તેથી આ અદાલતે આ અરજીની પડકારાયેલ આદેશમાં હસ્તક્ષેપ કરવો ન જોઈએ.

૧૫. વિધાવંત સરકારી વકીલે વધુમાં રજૂ કર્યું કે અધિનિયમની કલમ ૨૮-એનું સાદું અને સરળ વાચન એ દર્શાવશે કે એવોર્ડ અંગે અપીલી અદાલતે આપેલો આદેશ કોઈ કામનો રહેતો નથી, કારણ કે સીધી ભાષા એ દર્શાવે છે કે સંદર્ભિત

એવોર્ડ ભાગ-૩ના સંદર્ભમાં હોવો જોઈએ, જ્યારે અપીલી અદાલતનો આદેશ અધિનિયમની કલમ ૫૪ હેઠળ આપવામાં આવેલ એવો ગણવામાં આવશે.

૧૬. આ અદાલતે પક્ષકારો તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલોને સાંભળ્યા છે અને તેની સાથે જોડાયેલા દસ્તાવેજોનું અવલોકન કર્યું છે. પ્રતિસ્પર્ધી દલીલો તરફ વળતા પહેલાં, પ્રકરણને શાસિત કરતા થોડાક તથ્યોનો ઉલ્લેખ કરવો અતિ ઉપયુક્ત રહેશે, જે કાર્યવાહીમાંથી જ નિષ્કર્ષિત કરી શકાય છે, એટલે કે;

(૧) વર્તમાન અરજદાર જેટલો સંબંધિત છે, તેના પ્રકરણમાં ઇ.સ. ૧૯૯૫માં જ એક એવોર્ડ આપવામાં આવ્યો હતો, જેના અનુસંધાને કોઈ વધુ કાર્યવાહી થઈ નહોતી, કારણ કે અરજદારે અધિનિયમની કલમ ૧૮ હેઠળ કોઈ સંદર્ભ માંગવાનો વિકલ્પ પસંદ કર્યો નહોતો.

(૨) એ જ સૂચના હેઠળ આવરી લેવાયેલા અને સચોટ સમાન સ્થિતિ ધરાવતા મામલામાં સંદર્ભ કાર્યવાહી થઈ હતી, જેમાં ધારા ૧૮ હેઠળનો સંદર્ભ ૨૦.૧૦.૨૦૦૪ના રોજ નક્કી કરવામાં આવ્યો હતો, જેના પરિણામે એવોર્ડમાં વધારો થયો હતો. આ કાર્યવાહી ત્યાં જ સમાપ્ત થઈ નહોતી. તે આ અદાલત સમક્ષ પ્રથમ અપીલ નં. ૨૬૭૦ ઓફ ૨૦૦૬માં વિચારણા માટે વિષયવસ્તુ બની હતી, જેમાં અદાલતે ૦૭.૦૨.૨૦૧૨ના રોજના આદેશથી અપીલ નામંજૂર કરી હતી, જેનો અર્થ એવો થાય છે કે ૨૦.૧૦.૨૦૦૪ના રોજ અપાયેલ નિર્ણયની પુષ્ટિ કરવામાં આવી હતી. તેથી ધારા ૨૮-એ નો આશ્રય લેવા માટે કારણકાર્ય

ઉત્પન્ન થયું અને અરજદાર ધારા ૨૮-એ હેઠળ પુનઃનિર્ધારણ માટે અરજી કરવા પ્રેરાયો, જે ૧૯.૦૪.૨૦૧૨ના રોજ કરવામાં આવી હતી. આ તારીખ પ્રથમ અપીલમાં અપાયેલા ૦૭.૦૨.૨૦૧૨ના નિર્ણયની નજીકની હોવાથી અને ૯૦ દિવસની મુદતની અંદર હોવાથી, એમ દલીલ કરવામાં આવી હતી કે તેને મર્યાદા અવધિથી પર ગણવામાં આવી શકતી નથી. ઉપરોક્ત તથ્યાત્મક પૃષ્ઠભૂમિ સામે, અદાલતે આ પ્રશ્નની તપાસ કરવી છે કે અધિનિયમની ધારા ૨૮-એની જોગવાઈના પ્રકાશમાં, ૯૦ દિવસની મર્યાદા અવધિ પુનઃનિર્ધારણ માંગવા માટે આધાર બનાવવામાં આવેલા સંદર્ભના એવોર્ડની તારીખથી શરૂ થશે કે તેના પર અપાયેલા અપિલીય આદેશની તારીખથી. આ પ્રશ્નનો જવાબ બારમાં ઉલ્લેખિત સર્વોચ્ચ અદાલતના અવલોકનોના પ્રકાશમાં આપવાનો છે.

૧૭. પક્ષકારોની પરસ્પર વિરુદ્ધ રજૂઆતો અને બારમાં ઉલ્લેખિત નિર્ણય તરફ વળતાં પહેલાં, અધિનિયમની કલમ ૨૮-એની જોગવાઈને નીચે મુજબ દર્શાવવી અત્યંત યોગ્ય રહેશે;

કલમ ૨૮-એ:- અદાલતના એવોર્ડના આધારે વળતરની રકમનું પુનઃનિર્ધારણ-(૧) જ્યાં આ ભાગ હેઠળના કોઈ એવોર્ડમાં, અદાલત અરજદારને કલમ ૧૧ હેઠળ કલેક્ટરે પુરસ્કૃત કરેલી રકમ કરતાં વધારાની કોઈ વળતરની રકમ મંજૂર કરે છે, ત્યાં કલમ ૪ ની ઉપકલમ (૧) હેઠળની એ જ સૂચનાથી આવરી લેવાયેલી અન્ય તમામ જમીન અંગે હિતધારક વ્યક્તિઓ, અને

જેઓ કલેક્ટરના એવોર્ડથી પણ વ્યથિત હોય, તેઓએ કલમ ૧૮ હેઠળ કલેક્ટર સમક્ષ અરજી ન કરી હોય તેમ છતાં, અદાલતના એવોર્ડની તારીખથી ત્રણ મહિનાની અંદર કલેક્ટરને લેખિત અરજી કરીને, અદાલતે પુરસ્કૃત કરેલી વળતરની રકમના આધારે તેમને ચૂકવવાની વળતરની રકમનું પુનઃનિર્ધારણ કરવામાં આવે તેવી માંગણી કરી શકશે:

પરંતુ શરતે કે આ ઉપકલમ હેઠળ કલેક્ટર સમક્ષ અરજી કરવી રહે તે ત્રણ મહિનાની અવધિની ગણતરી કરતી વખતે, જે દિવસે એવોર્ડ ઉચ્ચારવામાં આવ્યો હતો તે દિવસ અને એવોર્ડની નકલ પ્રાપ્ત કરવા માટે આવશ્યક એવો સમય ગણતરીમાંથી બહાર રાખવામાં આવશે.

(૨) કલમ (૧) હેઠળની અરજી પ્રાપ્ત થતાં, કલેક્ટર હિતસંબંધી તમામ વ્યક્તિઓને નોટિસ આપી અને તેમને સાંભળવાની વાજબી તક આપ્યા પછી તપાસ ચલાવશે, અને અરજદારોને ચુકવવાપાત્ર વળતરની રકમ નિર્ધારિત કરતો એવોર્ડ કરશે.

(૩) ઉપકલમ (૨) હેઠળ એવોર્ડ સ્વીકાર્યો ન હોય તેવી કોઈપણ વ્યક્તિ, કલેક્ટરને લેખિત અરજી દ્વારા, બાબતનો અદાલત દ્વારા નિર્ણય કરવામાં આવે તે માટે કલેક્ટર દ્વારા સંદર્ભ મોકલવામાં આવે તેવી માંગ કરી શકશે અને કલમ ૧૮ થી ૨૮ ની જોગવાઈઓ, જેટલી હદ સુધી શક્ય હોય તેટલી, આવા સંદર્ભ પર એ જ રીતે લાગુ પડશે જેમ તે કલમ ૧૮ હેઠળના સંદર્ભ પર લાગુ પડે છે.

આ જોગવાઈને ધ્યાનમાં રાખીને, હવે પ્રદીપ કુમારી (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે કરેલ અવલોકનોનું ત્યાં પ્રચલિત તથ્યોના પરિપ્રેક્ષ્યમાં પરીક્ષણ કરીએ.

પરા ૯ – અમે, પ્રારંભે, આ કહી શકીએ કે અગાઉ ઉલ્લેખ કરાયેલ ઉદ્દેશો અને કારણોના નિવેદનને ધ્યાનમાં લેતાં, કલમ ૨૮ –એ ના ઘડતર પાછળનો ઉદ્દેશ એ છે કે અધિનિયમની કલમ ૧૮ હેઠળ નાગરિક અદાલતમાં સંદર્ભ કરવાનો હકનો લાભ અસ્પષ્ટપણે રજૂઆત કરી ન શકતા અને ગરીબ લોકો લઈ શકતા ન હોવાથી સમાન અથવા સમાન ગુણવત્તાવાળી જમીન માટે વળતર ચુકવણીમાં ઊભી થતી અસમાનતા દૂર કરવી. આ હેતુ એ રીતે હાંસલ કરવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે કે જેઓની જમીન એ જ અધિસૂચનાથી આવરી લેવામાં આવી છે એવા તમામ પીડિત પક્ષકારોને, તેઓમાંથી કોઈ એકને અધિનિયમની કલમ ૧૮ હેઠળની સંદર્ભ અદાલત પાસેથી વધુ વળતર ચુકવવાના આદેશો પ્રાપ્ત થયા પછી, પુનર્નિર્ધારણ માંગવાની તક આપવામાં આવે. તેથી, કલમ ૨૮ –એ હિતકારી જોગવાઈના સ્વરૂપની છે, જેનો ઉદ્દેશ અસમાનતા દૂર કરવાનો અને અધિનિયમની કલમ ૧૮ હેઠળ નાગરિક અદાલતમાં સંદર્ભ કરવાનો હકનો લાભ લઈ શકતા નથી એવા અસ્પષ્ટપણે રજૂઆત કરી ન શકતા અને ગરીબ લોકોને રાહત આપવાનો છે. હિતકારી વિધાનના સંબંધમાં કાયદો સુસ્થાપિત છે કે આવા વિધાનની જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કરતી વખતે અદાલતે એવો અર્થ સ્વીકારવો જોઈએ જે લાભને મર્યાદિત કરવાની અસર ધરાવતા અર્થઘટન કરતાં, વિધાનની

નીતિને આગળ ધપાવી લાભનું વિસ્તરણ કરે. તેથી, કલમ ૨૮-એ ની જોગવાઈઓનું અર્થઘટન, ઉક્ત જોગવાઈના આધારભૂત ઉદ્દેશને ધ્યાનમાં રાખીને કરવું જોઈએ.

૧૮. સમગ્ર ચુકાદો, જોકે, એ પૂર્વધારણા પર આગળ વધે છે કે કલમ ૨૮, જે હિતકારી કલમ છે, તેનું યોગ્ય રીતે વાંચન કરવું આવશ્યક છે જેથી સમાન જમીનના કેસોમાં અથવા એ જ જાહેરનામા હેઠળ આવરી લેવાયેલી જમીનના મામલાઓમાં વધારેલા વળતરનો લાભ આપવામાં આવી શકે. પરંતુ અમારા દૃષ્ટિકોણે, તે ચુકાદાને મર્યાદાના પાસાને આવરી લેવા માટે તેમજ અપીલની કાર્યવાહી દરમિયાન આપવામાં આવનારા ચુકાદાના આધારે તેમાં વધારો કરવા માટે વિસ્તૃત રીતે વાંચી શકાય તેમ નથી. તેથી, અમારા મત મુજબ, આ ચુકાદાને એટલો વિસ્તૃત અર્થ આપી શકાય નહીં કે તે અપીલની કાર્યવાહી પણ આવરી લે છે એવી રજૂઆતને સમર્થન આપે. નિશ્ચિતપણે, તે ચુકાદામાં કલમ ૨૮ કાયદાપુસ્તકમાં દાખલ થયા પછીના અનુગામી એવોર્ડ્સનો ઉલ્લેખ છે, પરંતુ વધુમાં વધુ એટલું જ કહી શકાય કે તે કલમ ૨૮-એના અમલ પછી આપવામાં આવેલો એવોર્ડ હતો; પરંતુ તેને ચુકાદામાં એવો અર્થ આપી વાંચી શકાય નહીં કે જાણે તે અપીલમાં આપવામાં આવેલા નિર્ણયો અથવા ઠરાવો આવરી લે છે જેથી મર્યાદાની અવધિમાં વધારો થઈ શકે. હકીકતમાં, જો તથ્યોના સંદર્ભમાં જોવામાં આવે, તો મર્યાદાના પાસા અંગે કોઈ ચર્ચા જ કરવામાં આવી નહોતી. તેથી, જ્યારે સમગ્ર નિર્ણય મર્યાદામાં વધારો કરવા અથવા મર્યાદાની અવધિની ગણતરી

કરવા અંગે નથી, ત્યારે આ ચુકાદા પર આધાર મૂકવો અરજદારને કોઈ ઉપયોગી થવાનો નથી.

૧૯. પ્રદીપ કુમારી (ઉપરોક્ત)ના મામલામાં સર્વોચ્ચ અદાલતના પૂર્વવર્તી ચુકાદાની તુલનામાં, જો કોઈ જોડે એન્ટોનિયો ફૂઝ (ઉપરોક્ત)ના મામલામાં સમાન પીઠબળ ધરાવતા સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદા અને તેમાં કરાયેલ અવલોકનો વાંચે, તો તેવો પ્રસ્તાવ સ્વીકારવો પડે કે, શબ્દશઃ જોવામાં આવે તો, જોડે એન્ટોનિયો ફૂઝ (ઉપરોક્ત)ના મામલામાં સર્વોચ્ચ અદાલતે કરેલ અવલોકનોને મર્યાદા અવધિ વધારવાના વ્યાપને નકારી કાઢનાર ગણાવી શકાય. સર્વોચ્ચ અદાલતના સંબંધિત અવલોકનો નીચે મુજબ ઉદ્ઘૃત કરવા યોગ્ય છે;

પરા ૩:– આ અદાલતના તે નિર્ણયોનું પરીક્ષણ કરતાં પહેલાં, જેઓ પર વડી અદાલતે આધાર મૂક્યો છે, અમે અગાઉ ઉદ્ઘૃત કરાયેલ કલમ ૨૮–એની સાદી ભાષાનું પ્રથમ પરીક્ષણ કરવું યોગ્ય માનીએ છીએ. કલમ ૨૮–એ, ભાગ ૩ માં ‘અદાલતને સંદર્ભ અને તેની કાર્યવાહી’ એવા શીર્ષક હેઠળ, અંતિમ કલમ તરીકે, અધિનિયમ ૧૯૮૪ ના અધિનિયમ ૬૮ દ્વારા ઉમેરવામાં આવી હતી. ભાગ ૩ કલમ ૧૮ થી ૧૩ થાય છે, જે જોગવાઈ કરે છે કે જો કોઈ હિતધારક વ્યક્તિ અધિનિયમની કલમ ૧૧ હેઠળ કલેક્ટર દ્વારા કરવામાં આવેલા એવોર્ડને સ્વીકારતી ન હોય, તો તે કલેક્ટરને લેખિત અરજી કરીને એ બાબતના અદાલતી નિર્ધારણ માટે સંદર્ભ મોકલવાની માંગ કરી શકે છે. કલમ ૨(ડી) ‘અદાલત’

શબ્દપ્રયોગની વ્યાખ્યા એ રીતે કરે છે કે, વિશેષ ન્યાયિક અધિકારીની નિમણૂક કરવામાં આવી ન હોય તો, તેનો અર્થ મૂળ અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી મુખ્ય દિવાણી અદાલત એવો થાય. તેથી, કલમ ૧૮ હેઠળ ઉલ્લેખિત અદાલતનો અર્થ માત્ર મૂળ અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી મુખ્ય દિવાણી અદાલત જ થઈ શકે. ત્યારબાદ કલમ ૨૩, અધિગ્રહિત જમીન માટે આપવાના વળતરના નિર્ધારણમાં કયા મુદ્દાઓ ધ્યાનમાં લેવાશે તે નિર્ધારિત કરે છે, અને કલમ ૨૪ કયા મુદ્દાઓ વિચારણામાંથી બાકાત રાખવાના તે દર્શાવે છે. કલમ ૨૬ એ જોગવાઈ કરે છે કે એવોર્ડ ન્યાયાધીશ દ્વારા હસ્તાક્ષરિત લેખિત સ્વરૂપમાં હશે, અને તે દિવાણી પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૯૦૮ ની કલમ ૨ ની ખંડો (૨) અને (૯) ના અર્થમાં હુકમનામા સમાન ગણાશે. કલમ ૨૭ આપવા યોગ્ય ખર્ચ બાબતે જોગવાઈ કરે છે અને કલમ ૨૮ વધારાના વળતર પર વ્યાજની ચુકવણી બાબતે જોગવાઈ કરે છે. ત્યારબાદ અમે કલમ ૨૮ –એ પર આવીએ છીએ. આ કલમનો પ્રથમ ભાગ ‘જ્યાં આ ભાગ હેઠળના એવોર્ડમાં અદાલત અરજદારને કલમ ૧૧ હેઠળ કલેક્ટર દ્વારા આપવામાં આવેલા વળતરની રકમ કરતાં વધારાની કોઈપણ વળતરની રકમ મંજૂર કરે છે’ એવા શબ્દોથી શરૂ થાય છે, જે સ્પષ્ટ દર્શાવે છે કે વિધાનમંડળ ભાગ ૩ ની જોગવાઈઓ હેઠળ કરવામાં આવેલા એવોર્ડની, એટલે કે કલમ ૧૧ હેઠળના એવોર્ડની, ચર્ચા કરી રહ્યું હતું અને તેથી, તે સંદર્ભમાં ‘અદાલત’નો ઉલ્લેખ માત્ર તે અદાલતને જ સૂચવે છે જેને કલેક્ટર દ્વારા કલમ ૧૮ હેઠળ સંદર્ભ મોકલવામાં આવે છે. જ્યારે આ કલમ અધિનિયમની કલમ ૧૧ હેઠળ આપવામાં આવેલી રકમ કરતાં વધારાના વળતરનો ઉલ્લેખ કરે છે ત્યારે આ સ્થિતિ વધુ સ્પષ્ટ થાય

છે. ત્યારબાદ આ કલમનો બીજો ભાગ ‘એ જ જાહેરનામાંથી આવરી લેવાયેલ અન્ય બધી જમીનના હિતધારક વ્યક્તિઓ ... અને જેઓ એવોર્ડથી પણ વ્યથિત છે’ એવા વ્યક્તિઓને સંબોધે છે અને તેમને ‘અદાલતના એવોર્ડની તારીખથી ત્રણ મહિનાની અંદર’ કલેક્ટરને લેખિત અરજી કરીને, અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલી રકમના આધારે વળતરની રકમનું પુનર્નિર્ધારણ કરવાની માંગ કરવાની મંજૂરી આપે છે, ભલે તેઓએ અધિનિયમની કલમ ૧૮ હેઠળ સંદર્ભ માંગ્યો ન હોય. આમ, આ નવી ઉમેરાયેલી કલમનો હેતુ તે જ લાભ એવા લોકોને આપવાનો છે, જે લાભ તે વ્યક્તિએ મેળવ્યો હતો જેણે સંદર્ભ માંગ્યો હતો અને વધુ વળતરની રકમ માટે અદાલતનો એવોર્ડ મેળવ્યો હતો, પરંતુ અજ્ઞાનતા કે આર્થિક મર્યાદાઓને કારણે જેઓએ કલમ ૧૮ હેઠળ સંદર્ભ માંગ્યો ન હતો. કલમના અનુવર્તી ભાગમાં પણ, ઉદ્દેશ કલમ ૧૧ હેઠળના એવોર્ડનો છે અને ત્યારબાદ, સંદર્ભ અદાલતના એવોર્ડનો છે

અધિનિયમની કલમ ૧૮. તેથી, તેમાં ઉદ્દેશિત અદાલત ફરીથી અધિનિયમની કલમ ૨(ડી) માં ઉદ્દેશિત અદાલત જ છે, અર્થાત્ મૂળ અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી મુખ્ય નાગરિક અદાલત. તેથી, કલમ ૨૮-એ ની સ્પષ્ટ ભાષા મુજબ મર્યાદાકાળના ત્રણ મહિનાનો સમયગાળો કલમ ૧૮ હેઠળના સંદર્ભનો નિકાલ કરતી અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલા ચુકાદાની તારીખથી ગણવાનો નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો છે, અને સંદર્ભ અદાલતના ચુકાદા વિરુદ્ધની અપીલનો વ્યવહાર કરતી અપીલ અદાલતથી નહીં.

પરિષેદ ૪:- હવે અમે નજિરોનો ઉલ્લેખ કરી શકીએ. આ અદાલતની બે-
ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે બાબુઆ રામ વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય (૧૯૯૫) ૨
એસ.સી.સી. ૬૮૯ : (૧૯૯૫ એ.આઈ.આર. એસ.સી.ડબ્લ્યુ. ૬૫) માં આ જ
ચોક્કસ પ્રશ્નનો વિચાર કર્યો હતો અને એવું ઠરાવ્યું હતું કે મર્યાદા અવધિ
અધિનિયમની કલમ ૧૮ હેઠળ કરવામાં આવેલા સંદર્ભ પર આપવામાં આવેલા
પ્રથમ વળતરનિર્ણયની તારીખથી શરૂ થાય છે, અને અનુગામી વળતરનિર્ણયો
મર્યાદા અવધિને બચાવી શકતા નથી; તે માટે રિપોર્ટરના પરિષેદો ૧૯ અને ૨૦
જુઓ. આ જ દૃષ્ટિકોણને એ જ ખંડપીઠે યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. કર્નેલ સિંહ
(૧૯૯૫) ૨ એસ.સી.સી. ૭૨૮ માં પુનરોચ્ચાર કર્યો હતો, જેમાં આ અદાલતે
ઠરાવ્યું હતું કે વળતરનું પુનર્નિર્ધારણ કરવા માટેની અરજી માટેની ત્રણ મહિનાની
મર્યાદા અવધિ નાગરિક અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલા સૌથી પ્રારંભિક
વળતરનિર્ણયની તારીખથી ગણવી જોઈએ, અપીલી અદાલત દ્વારા આપવામાં
આવેલા ચુકાદાથી નહીં. આ પછી ત્રણ-ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠના યુનિયન
ઓફ ઇન્ડિયા વિ. પ્રદીપ કુમારી (૧૯૯૫) (૨) એસ.સી.સી. ૭૩૬ : (૧૯૯૫
એ.આઈ.આર. એસ.સી.ડબ્લ્યુ. ૧૮૩૪) ના નિર્ણયમાં પણ એ જ અનુસરવામાં
આવ્યું, જેમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે કલમ ૨૮-એ હેઠળનો લાભ સંદર્ભ
અદાલતના જે વળતરનિર્ણયના આધાર પર પુનર્નિર્ધારણ માગવામાં આવે છે
તેની તારીખથી ત્રણ મહિનાની અંદર મેળવી શકાય. બાબુઆ રામ અને કર્નેલ
સિંહના મામલામાં અગાઉના બે નિર્ણયો એટલા મર્યાદિત પ્રશ્ન પર નામંજૂર
કરવામાં આવ્યા હતા કે તેઓ અધિનિયમમાં કલમ ૨૮-એનો સમાવેશ થયા

પછી, અધિનિયમની કલમ ૧૮ હેઠળ અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલા સૌથી પ્રારંભિક વળતરનિર્ણય પૂરતું જ પુનર્નિર્ધારણ માંગવાનો અધિકાર મર્યાદિત રાખવા ઇચ્છતા હતા. તેમ છતાં, આ બાબતે કોઈ શંકા નથી કે જે અદાલતી વળતરનિર્ણયના આધારે પુનર્નિર્ધારણ માંગવામાં આવે છે, તે કલમ ૧૮ હેઠળના અદાલતના વળતરનિર્ણયની તારીખથી મર્યાદા અવધિની ગણતરી થવી આવશ્યક છે. નિર્વિવાદ રીતે, અત્રેના બન્ને મામલાઓમાં કલમ ૨૮-એ હેઠળ વળતરના પુનર્નિર્ધારણ માટેની અરજીઓ, જે અદાલતના વળતરનિર્ણયને પુનર્નિર્ધારણ માંગવાના આધારરૂપ બનાવવામાં આવ્યો હતો તેની તારીખથી ત્રણ મહિનાની અવધિ પૂરી થયા પછી ઘણાં મોડેથી કરવામાં આવી હતી. તેથી, અમારું મંતવ્ય છે કે બન્ને અરજીઓ મર્યાદાબાહ્ય હતી એવો દૃષ્ટિકોણ અપનાવવામાં વડી અદાલત સાચી હતી.

પરિષેદ ૫:- જોકે, અપીલકર્તાઓ તરફથી ઉપસ્થિત વકીલે અમારી દૃષ્ટિ વર્તમાન કાર્યવાહીમાં ૧૩ નવેમ્બર, ૧૯૯૫ના રોજ બે-ન્યાયાધીશોની પીઠ દ્વારા કરવામાં આવેલ અને (૧૯૯૬) ૧ એસ.સી.સી. ૮૮ માં અહેવાલિત આદેશ તરફ દોરેલી, જેમાં નીચે મુજબના બે પ્રશ્નો પાંચ-ન્યાયાધીશોની પીઠ સમક્ષ સંદર્ભિત કરવામાં આવ્યા હતા:

૧. શું કલમ ૧૮ હેઠળ કરવામાં આવેલા સંદર્ભ પર કલમ ૨૬ હેઠળ આપવામાં આવેલ અદાલતનો એવોર્ડ, અર્થાત્ નાગરિક અદાલતનો એવોર્ડ, કલમ ૫૪ હેઠળની અપીલી અદાલતના ચુકાદા અને હુકમનામાને પણ સમાવેશ કરશે?

૨. શું દરેક અનુવર્તી એવોર્ડ અથવા ચુકાદો અને હુકમનામું (જો પ્રશ્ન ક્રમાંક ૧ નો જવાબ હકારાત્મક હોય) ધારા ૨૮-એ હેઠળ અરજી દાખલ કરવા માટે દાવાનો કારણ ઊભું કરે; જો તેમ અર્થઘટન કરવામાં આવે, તો શું એવું અર્થઘટન ધારા ૨૮-એ માં વપરાયેલી ભાષાનું ઉદ્ધાન કરતું નથી, જ્યારે સંસદે જ્ઞાતપૂર્વક એવા શબ્દપ્રયોગો વાપર્યા નહોતા ?” જ્યાં સુધી પ્રથમ પ્રશ્નનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી આ પ્રશ્ન અંગે મતભેદ નથી કે મર્યાદાનો અવધિ તે તારીખથી ચાલું થશે, જે દિવસે સંદર્ભ અદાલતે એવો આદેશ કર્યો હોય જેના આધારે પુનર્નિર્ધારણ માગવામાં આવે છે. હાલના કેસમાં, પુનર્નિર્ધારણ સંદર્ભ અદાલતના આદેશના આધારે, અંતિમ આદેશ પસાર થયાને પણ ત્રણ મહિના વીતી ગયા પછી ઘણો સમય બાદ માગવામાં આવ્યું હતું અને તેથી અરજીઓ સ્પષ્ટપણે મર્યાદાબંધ હતી. તેથી, આ મુદ્દાઓને પાંચ-ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠ દ્વારા નિર્ણય માટે બાકી રાખવાની અમને કોઈ જરૂરિયાત દેખાતી નથી. પેરા ૬:- બીજા પ્રશ્ન અંગે, મતભેદ હતો કારણ કે પ્રદીપ કુમારીના કેસમાં ત્રણ-ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે (૧૯૯૫ એ.આઈ.આર. એસ.સી.૬૦૯. ૧૮૩૪), અગાઉ બે કેસોમાં બે-ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે લીધેલા દૃષ્ટિકોણથી ભિન્ન મત અપનાવ્યો હતો. જો અને જ્યારે તે પ્રશ્ન યોગ્ય કેસમાં ઊભો થશે, ત્યારે કદાચ પાંચ-ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠને સંદર્ભ કરવો આવશ્યક બની શકે.

આ અવલોકનો એ દર્શાવશે કે તે

સર્વોચ્ચ અદાલતે નિર્ણયિત રીતે ઠરાવ્યું છે કે અનુસર્જિત ચુકાદાઓ, નિર્ણયો અને ડિક્રીઓ દાવેદારોના પક્ષે દાવાનું કારણ ઉત્પન્ન કરતી નથી અને ચર્ચાયેલ અર્થમાં મર્યાદાનો સમયગાળો પણ પ્રદાન કરતી નથી, જેમ કે પરિચ્છેદ ક્રમાંક ૫ માં કરાયેલા અવલોકનો પરથી જોઈ શકાય છે. તેથી, જ્યારે આ ચુકાદો વિચારાધીન મુદ્દા પરનો ચુકાદો છે, ત્યારે

અદાલતને તે જ સ્વીકારવું પડશે. હકીકતમાં, અનુવર્તી કેસોમાં વિવિધ ખંડપીઠો દ્વારા આ ચુકાદા પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે.

૨૦. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય વિ. હંસોલી દેવી અને અન્ય, એ.આઈ.આર. ૨૦૦૨ સર્વોચ્ચ અદાલત ૩૨૪૦ માં અહેવાલિત કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતનો નિર્ણય પણ અરજદાર તરફના વકીલ દ્વારા આધારરૂપ તરીકે રજૂ કરવામાં આવ્યો છે, જે અમારી દૃષ્ટિએ કોઈ ઉપયોગી નથી, કારણ કે વકીલના જણાવ્યા મુજબ, ઉક્ત ચુકાદાએ પ્રદીપ કુમારીના કેસને અસ્પર્શિત રાખ્યો હતો, પરંતુ જેમ અમે ઉપર પણ વ્યક્ત કર્યું છે તેમ, પ્રદીપ કુમારીના કેસમાં અપાયેલો ચુકાદો મર્યાદાના મુદ્દા પર ચોક્કસપણે નથી, જ્યારે જોડે એન્ટોનિયો કુઝ (સુપ્રા) ના કેસમાં અપાયેલો ચુકાદો મર્યાદાના પાસા અંગે ચોક્કસપણે હોવાથી, તેનું અનુસરણ કરવું આવશ્યક બને છે.

૨૧. મુનશી રામ (ઉપરોક્ત) ના મામલામાં અરજદાર દ્વારા જેના પર આધાર મૂકવામાં આવ્યો છે, તે નિર્ણય, અમારી દૃષ્ટિએ, અરજદારના મામલાને કોઈ

મદદરૂપ થતો નથી, કારણ કે હંસોલી દેવી (ઉપરોક્ત) ના મામલામાં બે ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠનો તાજેતરનો નિર્ણય, જોસે એન્ટોનિયો કૂઝ (ઉપરોક્ત) ના મામલામાં ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠ દ્વારા સર્વોચ્ચ અદાલતે વ્યક્ત કરેલા અભિપ્રાયના આધારે વિશિષ્ટ દૃષ્ટિકોણ ધરાવે છે. તેથી, નજિરરૂપ કાયદાના પ્રકાશમાં, વિશાળ ખંડપીઠના ચુકાદા પર આધારિત તાજેતરના નિર્ણયનું અનુસરણ કરવું, બે ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠના નિર્ણયનું અનુસરણ કરવા કરતાં વધુ સલામત સિદ્ધાંત ગણાય. તેથી, અરજદાર તરફથી રજૂ કરવામાં આવેલી આ દલીલ કે પ્રદીપ કુમારીના મામલાનો તેમજ મુનશી રામના મામલાનો નિર્ણય મર્યાદા અવધિની ગણતરીમાં અરજદારના હિતને મદદરૂપ થશે, તેને અમે સ્વીકારી શકતા નથી. અમારી દૃષ્ટિએ, મર્યાદા અવધિનો પ્રારંભ માત્ર તે તારીખથી થયો હોવાનું કહી શકાય નહીં, જ્યારે આ અદાલતે પ્રથમ અપીલમાં પોતાનો નિર્ણય આપ્યો હતો, એટલે કે ૦૭.૦૨.૨૦૧૨ના રોજ; પરંતુ હકીકતમાં, અરજદારના મામલામાં મર્યાદા અવધિ ૨૦.૧૦.૨૦૦૪થી શરૂ થયેલી માનવી જોઈએ, જ્યારે સંદર્ભ અદાલતે પોતાનો નિર્ણય આપ્યો હતો, જે અરજદાર દ્વારા પુનઃનિર્ધારણ માગવા માટેનો આધાર બન્યો હોત. તેથી, અરજી ગુણાવલિથી રહિત હોવાથી, નામંજૂર થવા પાત્ર છે અને તે મુજબ નામંજૂર કરવામાં આવે છે. જોકે, ખર્ચ અંગે કોઈ આદેશ કરવામાં આવશે નહીં.

(એસ.આર. બ્રહ્મભટ્ટ, ન્યાયાધીશ)

(ઝેડ.કે. સૈયદ, ન્યાયાધીશ)

*The translation of this judgment has been provided by M/s
Hyperlink E-Solutions Pvt. Ltd.*

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.